

José Manuel Orengo, Josep Bargalló, Jaime de Marichalar, Luca Carboni, Eliseu Climent i Frederic Bolx just després d'haver obert els arxius Borja, en l'acte que es va celebrar a València el passat 21 de novembre.

Tornen els Borja

Ja són a València. En una iniciativa sense precedents –“única al món”, assenyalava Luca Carboni, secretari general de l'Archivio Segreto Vaticano–, la documentació vaticana relacionada amb els papes Borja, Calixt III i Alexandre VI, és també a València. A Roma i també a València, per tant. Només a Roma i a València. Curosamment digitalitzada, instal·lada a la seu de l'Institut Internacional d'Estudis Borgians (IIEB), a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània. A disposició i per a estímul d'estudiosos. Per a oposar a la llegenda negra el rigor de la recerca, de la reconstrucció històrica. I trobar, des d'aquesta nova i fonamentada talaia, encara més interessant la poderosa nissaga.

Per a presentar una iniciativa sense precedents calia, és clar, un acte sense precedents. Que és exactament el que es va viure el passat 21 de novembre, a València. Tot just inaugurat el II Simposi Internacional sobre els Borja,

El 21 de novembre del 2007 pot passar a la història com el dia en què els Borja van tornar a València, gràcies a la còpia digitalitzada de la documentació borgiana que conté l'Archivio Segreto Vaticano i que, en una iniciativa sense precedents, ara també es podrà consultar aquí. Roma i València, unides novament pels Borja.

amb el floc de cabells de Na Lucrècia –duquesa de Ferrara, filla del papa Alexandre, germana de Cèsar– arribat de la Biblioteca Ambrosiana de Milà i instal·lat al mateix OctubreCCC com per a donar la benvinguda a erudits, estudiosos i interessats en general –o, potser, tal com comentava algú, per a rebre'n deguda salutació i reverència–, a les 12.30 del migdia hi començava l'acte solemne que havia de culminar amb la simbòlica obertura dels arxius i la signatura d'un conveni de col·laboració entre les entitats implicades en el projecte (Archivio Segreto Vaticano, Ajuntament de Gandia, Fundació AXA-Winterthur, IIEB i Institut Ramon Llull) amb l'objectiu de “dissenyar, impulsar i coordinar un conjunt d'iniciatives internacionals d'investigació, recopilació, classificació, conservació i divulgació de tots els materials, documents i aspectes culturals relacionats amb la família Borja”.

En una sala de conferències plena de gom a gom, s'hi van unir, empesos per la fal·lera borgiana, a més dels estudiosos participants al simposi (d'Eulàlia Duran a Mariàngela Vilallonga o Miquel Navarro, València ha acollit aquests dies els màxims experts en la famosa nissaga).

ga), representants institucionals i socials com ara Joan Lluís Torres, conseller de Cultura del Consell Insular de Menorca; Juan José Vázquez, vice-conseller de Cultura del Govern d'Aragó; Massimo Miglio, president de l'Istituto Storico Italiano per il Medioevo; Rafael Gil, vice-rector de relacions institucionals de la Universitat de València; Rafael Sanus, bisbe emèrit de València; Gabriel Seguí, sots-prior del Santuari de Lluc; el teòleg i antic degà de la catedral de València, Ramon Arnau; o José Vicente González, president de la Confederació Empresarial Valenciana. A més, és clar, dels qui presidien l'acte: José Manuel Orengo, alcalde de Gandia; Josep Bargalló, director de l'Institut Ramon Llull; Jaime de Marichalar, president de la fundació AXA-Winterthur; Eliseu Climent, director de l'IIIEB; Luca Carboni, secretari general de l'Archivio Segreto Vaticano; i Frederic Boix, secretari de la Fundació AXA-Winterthur.

Leonardo i Maquiavel. “No s'entén l'Europa moderna sense els Borja”. Amb les paraules del cardenal Paul Poupard, president del Consell pontifici per la Cultura, encetava el periodista Alfons Llorenç, des del setial de mestre de cerimònies, l'acte d'obertura dels arxius vaticans. I continuava, encara, per posar tothom en solemne situació: “Una família a la qual Leonardo fabricava enginyers, Miquel Àngel dissenyava peces d'art o que inspirava Maquiavel. I és que els Borja constitueixen la família del nostre país que ha tingut més projecció en la història i l'imaginari europeu. La família més universal, més coneguda, més famosa, més poderosa, una de les que més ha influït en el món. El llinatge més important. I també el més denigrat.”

I les paraules dels experts, comprimides en intervencions obligadament breus, però no pas menys intenses, van anar corroborant la importància borgiana. Massimo Miglio, Luca Carboni o la filòloga Júlia Benavent els van situar en l'espai i en el temps.

“Situem-nos en un Mediterrani català, a la segona meitat del segle XV; que té dos pols: València i Roma.” Amb la imatge suggeridora completava el professor Miglio la seva contextualització: “Entre Roma i València, i entre València i Roma, viatjaven clergues i

“Són aquestes capsas”

Les quatre capsas negres de l'Arxiu Borja, acompanyades de dues novetats: el quart volum del *Diplomatari* i una nova edició de la *Biblioteca Borja*: la *Lucrècia de Gregorovius*.

“Avui som més rics –explicitava Alfons Llorenç pocs segons abans de l'obertura del tresor–. El nostre patrimoni cultural ha augmentat exponencialment. Centenars de milers de documents inèdits que recullen tota la documentació generada pels papats de Calixt III i Alexandre VI (incloent-hi també personatges capdavanters de la cort papal com ara Lucrècia i Cèsar Borja), en moments decisius de la història de la humanitat, són físicament ja aquí. Són aquestes capsas.”

Efectivament: dins les capsas negres hi ha la reproducció, en còpies digitals (640 discs compactes), d'uns 500 volums documentals, més de 150 dels quals dedicats als tres anys de papat de Calixt III (1455-1458) i 300 per als onze anys del d'Alexandre VI (1492-1503). Entre un milió i un milió i mig de documents. Curosament guardats i classificats dins les capsas. Formant l'Arxiu Borja. Ofert a l'estudi, des de València, el que fins ara només es podia trobar a Roma.

“Sense la documentació de l'arxiu vaticà, el nostre coneixement sobre la història dels papes Borja seria molt limitat”, va explicitar en la seva intervenció Miquel Navarro, professor de la Facultat de Filosofia de la Universitat de València, rector del col·legi de Corpus Christi, especialista en la figura del primer papa Borja i encarregat de desmentir l'aparent aridesa del contingut de les capsas negres: “Són papers burocràtics”, confessava; d'entrada, per tant, potser no desporten gran interès entre els profans. Però per a veure-hi cal saber mirar. I hi ha de tot, a les capsas: a més de la informació sobre parròquies i política i economia eclesial, del coneixement sobre els qui podien afavorir –o no– en cada moment, hi ha les mostres del suport de Calixt III a l'humanista Lorenzo Valla, posem per cas (“i això que el van voler considerar un papa *inculte!*”), de les relacions d'Alexandre VI amb científics i estudiosos (i el nom de Copèrnic és en aquest sentit del tot significatiu del tarannà de Roderic), del mecenatge que també van exercir, de l'administració econòmica, de l'entorn nacional o familiar de tots dos papes, de la passió de Calixt III per la croada o la mediació d'Alexandre VI en el repartiment de les conquestes americanes (amb les famoses “butlles alexandrienes”). O de les relacions familiars. O de la llengua que hi empraven. I trobar-hi una importantíssima i copiosa sèrie de cartes en català (quan havia deixat de ser, aquí, llengua de cort, es mantenia, vivíssima, a la Roma borgiana). I descobrir com Calixt III canviava de llengua en dictar. Sobretot si s'enfadava. “Quan vaig trobar aqueixes línies en català a l'arxiu Vaticà –confessava Navarro després d'haver llegit un carismàtic ‘qui ab mercaders contracta, a perdre ha’–, em vaig emocionar molt”.

“La digitalització de 650 registres en quatre anys ha estat un repte reeixit”

Luca Carboni és el secretari general de l'Archivio Segreto Vaticano. Dimecres passat, dia 21, va participar a València en l'acte oficial d'obertura dels documents generats pels dos papes Borja que hi ha en aquest arxiu. Carboni explica que l'arxiu, tot i dir-se secret, no té res a amagar: *secret* vol dir *privat*, perquè era l'arxiu privat del pontífex.

—Quina importància tenen els documents que han arribat a València?

—A parer meu, més que la importància dels documents en si, allò important és que unes sèries completes de documentació d'un arxiu que és trobat en una part del món vagen a un altre lloc i hi puguem ésser consultades. És molt important que avui, sense traslladar-se, els estudiosos puguem tenir accés a una quantitat immensa de material. Són més de 600 registres que contenen tota la història dels pontificats de Calixt III i Alexandre VI, de la cancelleria pontifícia, tota la política beneficiària, les indulgències, les dispenses. Tota aqueixa història és continguda en aquests registres.

—És la primera vegada que una còpia d'una part d'un arxiu aterra en un altre lloc?

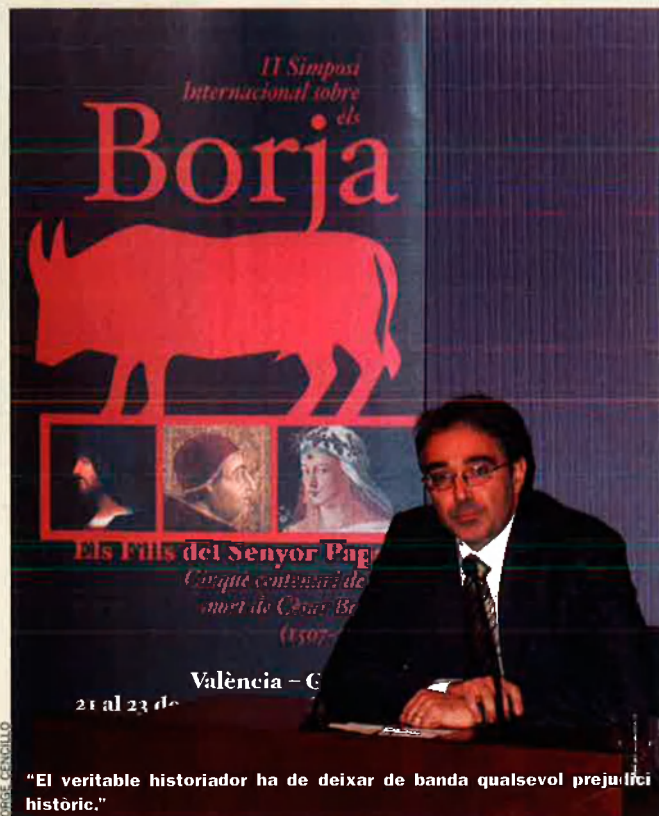
—En el cas de l'Archivio Segreto Vaticano és la primera vegada que s'arriba a un acord d'aquesta mena. En l'àmbit de l'arxivística, ja s'ha fet alguna cosa semblant amb alguns altres arxius.

—Què ha significat el conveni per al Vaticà?

—És important, perquè ens ha permès de digitalitzar registres que tenen més de 500 anys. Gràcies a aquest acord, a més, hem pogut preveure la digitalització de documents que avui, quan són demanats pels estudiosos a l'arxiu, els donem en format CD. Ja no els donem els originals. Gràcies a aquest acord entre la Fundació Winterthur, l'Institut Internacional d'Estudis Borgians i l'Arxiu, han estat digitalitzats més de 600 registres en 4 anys. Què vol dir 150 registres l'any? Per a digitalitzar un registre, un fotògraf necessita dos o tres dies. Són objectes delicats, amb moltes pàgines (entre 500 i 1000). Haver-ne fet 650 en 4 anys ha estat un repte. Un repte reeixit.

—En quina fase es troba el procés de digitalització de l'arxiu?

—Hi ha hagut un procés enorme de modernització de l'arxiu. Des que n'és prefecte monsenyor Pagano l'arxiu ha avançat molt. En el cas de la digitalització, comptem amb un seguit de màquines fotogràfiques digitals que guarden arxius i fan la fotocòpia dels documents digitals. Avui tenim un laboratori de fotoreproducció que no fa gairebé fotocòpies, però les que fa les fa del digital. Açò permet que els registres i els documents no es deterioreni. Però encara hi ha molt a fer: l'arxiu té 85 quilòmetres lineals de prestatgeries. Avui tenim 3.000 volums i registres ja digitalitzats. I el projecte engegat en aquest moment és la digitalització de tots els pergamins. A hores d'ara, ja hi ha

entre 15.000 i 20.000 pergamins digitalitzats. El problema és que la digitalització requereix molt de temps, molts diners i molt de personal. I sobretot amb quin criteri la fem, perquè els documents contemporanis també es deteriorenen.

—Quina classe de documents són els que han arribat a València?

—Són documents de tres fons diferents: hi ha registres vaticans, registres laterans i registres de les súpliques. En els registres de les súpliques es transcriuen les peticions al papa. Els altres dos contenen les cartes que els papes escrivien a l'exterior. L'original era enviada i en el registre papal hi restava la transcripció. Les cartes es registraven en moltes ocasions perquè podien tenir un valor jurídic.

—Als Borja sempre els envolta la llegenda negra. Aquests documents poden posar-hi fi?

—El vertader historiador ha de deixar de banda qualsevol prejudici històric. Quan hom estudia els documents arxivístics d'una manera imparcial, seriosa, en tota la complexitat —com ho són 600 registres—, lògicament apareix tot allò negatiu i tot allò positiu. Però aquesta pregunta no és per a un arxivista, sinó per a un historiador. Ha d'eixir a la llum la història de la gestió d'un papat, amb una cùria al darrere, amb una política...

Borja Català

laics, mercaderies i idees, ideologia, lletres de canvi i lletres personals, diners i artistes”. I el bou dels Borja, immergit en la història, arrossegava el carro amb tenacitat: “Calixt III havia catalanitzat l’Església; Alexandre VI voldrà catalanitzar Europa”, resumia Miglio.

“Han tornat”. Ho comentava un dels assistents al que tenia al costat, en acabat l’acte: “Digues-me sentimental, però, per a mi, avui els Borja han tornat a València.”

Probablement, l’afirmació és més certa que no ho permeten els 500 anys que ens separen dels temps en què, segons deia l’Edmond Dantès inventat per Dumas, Cèsar Borja “comparava Itàlia amb una carxofa i se la menjava fulla a fulla”. Ara, per a contrarestar el temps i la maledicència –intencionada o no, però sempre de resultat tergiversador– hi ha, a València mateix, aquesta immensa font documental que ens en serveix pulsions i quotidianitat. No ha estat fàcil l’empresa, però. De fet, s’insereix en una insistència d’anys. I en un projecte borgià d’ampli abast.

“Ens llançarem a l’aventura sense xarxa i sense res”, evocava Eliseu Climent. L’al·lusió primera havia estat, és clar, per al pare Miquel Batllori, referent internacional en l’estudi dels Borja –i no només: va tenir una capacitat intel·lectual d’ampli espectre–, “potser el jesuïta més potent que ha tingut la companyia al llarg de la història”. I ànima també d’una xarxa borgiana que es consolida.

Quan, als anys 80, Eliseu Climent anà a Roma amb el poeta Pere Gimferrer per convèncer Batllori de publicar la seva obra completa, es va posar engegat un mecanisme que havia de donar aquest (el corpus batllorià ja és tot editat a 3i4) i més fruits saborosos. I la tristesa inicial de Miquel Batllori per l’oblit en què havia caigut la transcendental estirp va anar mudant en ponderada il·lusió. Es va traduir la imprescindible *Lucrecia Borja* de Maria Bellonci; va néixer la novel·la (posem-hi majúscules, aquí) *Borja papa*, de Joan Francesc Mira; es va celebrar el primer simposi internacional, en el marc dels Premis Octubre; es va crear l’IIEB; van començar a fer via la Biblioteca Borja (la col·lecció que edita obres clàssiques i monografies inèdites i que ja ha publicat *Alexandre VI i Roma* de

Ximo Company, el *Dietari secret* de Johannes Burckard, *Cèsar Borja* de W.H. Woodward i, presentada en primícia al mateix acte d’obertura dels arxius, la traducció de la biografia pionera sobre Lucrecia Borja, de Ferdinand Gregorovius) i el *Diplomatari*, un ambiciós pla d’edició de la documentació borgiana conservada als arxius europeus (“només el *Diplomatari* Borja permetrà individualitzar no tan sols els solistes, sinó totes les altres veus del cor borgià”, apuntava Massimo Miglio). La digitalització de la documentació de l’Archivio Segreto, i el seu trasllat a València, ha estat, per tant, el darrer episodi en un llarg camí de recuperació i estudi.

“Quan ens van fer la proposta –recordava Luca Carboni– no ens ho acabàvem de creure: mai no s’havia fer res de semblant.” Però feia falta. Eliseu Climent hi estava determinat. El pare Batllori l’hi animava. Calia finançament. “I jo, ja ho sabeu –va explicar Climent–, anava demanant uns duros ací i allà. Tothom em rebia molt bé i ho trobaven molt interessant, però el resultat era zero.” També va trucar a la porta de la fundació Winterthur. Res, d’entrada. Fins que un dia, Climent va rebre la trucada: hi hauria implicació i finançament: “No us amagaré que vaig plorar”, confessava.

I el 2002 es va signar el conveni. Hi havia hagut l’homenatge acadèmic, institucional i popular al pare Miquel Batllori, a Barcelona, en una Santa Maria del Mar guarnida amb el bou i els colors dels Borja; el carilló de la Generalitat havia fet sonar el “Cant de Coronació” d’Alexandre VI; i, finalment, a la capella de Santa Àgueda, quedava rubricat l’acord entre l’IIEB i l’Archivio Segreto Vaticano, amb el finançament d’AXA-Winterthur. Començava la tasca ingent i delicada. Els anys de treball i de digitalització. Per fer possible, finalment, un intens 21 de novembre, a València, l’obertura dels arxius.

Ara els Borja són a València. Ells. Els de veritat. I tot això que hi guanyem. Perquè, tal com havia expressat l’escriptor Joan Francesc Mira durant la primera jornada del simposi, en el seu cas “la realitat històrica és excepcional i singular, molt més interessant que la llegenda tòpica i barroera”.

Núria Cadenes

Salutació d’un Borja

Es diu Rodrigo, la versió equatoriana del seu avantpassat Roderic: Rodrigo Borja. Una intervenció quirúrgica va impedir que l’ex-president de l’Equador (1988-1992) i màxim representant actual de la famosa nissaga pogués venir a València. Però hi va enviar una salutació, que reproduïm.

“Lamento moltíssim que problemes de darrera hora m’impedeixin d’ésser present a la solemne cerimònia d’obertura dels arxius vaticans relatius als papes Borja. Formulo els més fervents auguris d’èxit d’aquest inèdit acte cridat a superar la llegenda negra que durant 500 anys ha envoltat la memòria d’Alexandre VI i els seus fills, als quals mai no es va perdonar la seva qualitat d’*intrusos catalans* al palau Vaticà. Els Borja van ser homes del Renaixement: iconoclastes, irrespectuosos, esquinçadors de prejudicis religiosos i morals, amb una encesa passió per cercar i descobrir, pregonament orgullosos de la seva emancipació intel·lectual. Per a ells tot podia ésser pensat. I la política i la guerra els foren assumptes humans i no pas divins.”